

ศึกษาสภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขต
ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

Study the Problems of Caring for the Elderly in Muslim Families in the
Bannangsta Subdistrict, Bannangsta District, Yala Province

รอฮานี มาแฉ่¹

Rohanee Machae¹

อัฟนัน จารง¹

Afnan Jarong¹

มุสลิม คาแรง²

Mutsalim Khareng²

(Received: April 29, 2022; Revised: June, 28, 2022; Accepted: June 29, 2022)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา โดยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากอัลกุราน สะดิษ หนังสือตำรา เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ดูแลผู้สูงอายุในเขตตำบลบันนังสตาจำนวน 19 คน คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย แล้วมาเปรียบเทียบตารางเครชีและมอร์แกน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามหาค่าความเชื่อมั่น ด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัก มีค่าเท่ากับ 0.76 และ 0.80 ค่าดัชนี IOC มีค่ามากกว่า 0.5 นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเก็บข้อมูลผู้ให้การสัมภาษณ์ จำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์หาข้อสรุปและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) อิสลามได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจน เช่น การกตัญญู การปฏิบัติดูแล และการอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้มุสลิมควรมีพื้นฐานในการดูแลและยึดหลักการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม เพื่อให้มุสลิมได้ตระหนักถึงการดูแลผู้สูงอายุ 2) สภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นแนวทางในการดูแล โดยให้ผู้สูงอายุรำลึกถึงอัลลอฮ์ (ช.บ.) อยู่ตลอดเวลา คอยเอาใจใส่ผู้สูงอายุอยู่เสมอ และดูแลผู้สูงอายุในเรื่องการเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม การกิน และการรักษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.21

1 สาขากฎหมายอิสลาม สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

1 Department of Islamic Law, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Corresponding author / Email : rohanee.m@pnu.ac.th)

2 สาขาอิสลามศึกษา สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

2 Department of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University

และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.06 จากการวิเคราะห์ผลสำรวจความคิดเห็นของผู้ดูแลมีแนวทางหรือวิธีการในการดูแลผู้สูงอายุตามหลักการอิสลาม บุตรหลานควรให้ความสำคัญและเป็นการกำลังใจให้ผู้สูงอายุอยู่ตลอด ไม่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกโดดเดี่ยว และหมั่นกำลังใจในการใช้ชีวิตที่เหลือต่อไป

คำสำคัญ : สภาพปัญหา การดูแลผู้สูงอายุ ครอบครัวมุสลิม

ABSTRACT

This research aims 1) to study the care of the elderly according to Islamic provisions 2) to study of problem in the care for the elderly in Muslim families in Bannangsta subdistrict, Bannangsta district, Yala province. Through learning Al-Quran statue, Al-Hadith, books, associated academic papers and data were collected from a sample of 19 elderly caregivers in Bannangsata subdistrict. The samples were selected by simple random sampling method, and its number based on Krejcie and Morgan table. The tool used was a questionnaire with Cronbach's alpha coefficient of reliability 0.76 and 0.80 and with IOC > 0.5. Data were analyzed by using mean and standard deviation. The data were collected from 4 interviewees, then analyzed, summarized and presented descriptive data. The research results were found that 1) Islam has clearly indicated the importance of caring for the elderly, such as gratitude, practice, care and care for the elderly by stipulating that Muslims should have a basis for caring for and adhere to the principles of caring for the elderly according to Islamic provisions. To make Muslims realize the care of the elderly 2) Problems in caring for the elderly in Muslim families found that most of the sample group used religious, it was found that most of the sample group used religious doctrine as a guideline for caring by allowing the elderly to always remember Allah, always paying attention to the elderly and taking care of the elderly in terms of living, environment, eating and treatment at a moderate level. It was representing the mean 3.21 and standard deviation of 1.06. According to the analysis of the survey of caregivers, there are guidelines or methods for caring for the elderly according to Islamic principles. children should always give importance and support to the elderly, Did not make the elderly feel alone and discouraged for the rest of their life.

Keywords: *Problem, Care for the Elderly, Muslim Families*

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การตระหนักถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง การที่สังคมไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุ ผลที่ตามมา คือผู้อยู่ในวัยแรงงานต้องรับภาระมากขึ้นในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ อัตราการเกื้อหนุนผู้สูงอายุที่ลดลงอย่างต่อเนื่องจะส่งผลกระทบโดยตรง

ต่อผู้สูงอายุในอนาคต เพราะคนในวัยแรงงานเป็นกำลังสำคัญในการสร้างงาน เมื่อสร้างรายได้ไม่เพียงพอจะมีผลกระทบต่อการจัดหาสวัสดิการต่างๆ คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นการกำหนดแนวทาง หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความพอใจในชีวิต ความเป็นอยู่ ที่ดี มีสุขภาพกายและจิตใจที่ดี โดยผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีในสังคม และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อการมีชีวิตที่มีความสุข (คันสนีย์ จันทรอานุกาพ และจ่านงค์ แรกพินิจ, 2561)

ปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มวัยที่ควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ เพราะผู้สูงอายุส่วนมากนอกจากจะมีความเสื่อมของร่างกายตามวัยแล้วยังอาจมีโรคเรื้อรังที่ต้องดูแล การดูแลผู้สูงอายุเป็นเรื่องสำคัญที่ลูกหลานจะต้องเอาใส่ใจและหมั่นสังเกตทั้งเรื่องสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจ เพราะอายุมากขึ้นทำให้ร่างกายเสื่อมสภาพ ไม่กระฉับกระเฉงเหมือนเดิม เมื่อคนในครอบครัวต้องทำงานอาจไม่มีเวลาให้ผู้สูงอายุทำให้ละเลยในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุหุดหู่ เกรี้ยวหรือร้องไห้ได้ (เกรียงศักดิ์ ชรรมอภิพล และคณะ, 2555) ดังนั้นผู้ดูแลเป็นกำลังสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุต้องการให้มีผู้ดูแลมาช่วยเหลือในการดูแล และจะรู้สึกเครียด รู้สึกโดดเดี่ยว เนื่องจากไม่มีผู้ดูแล ผู้ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือในการบรรเทาอาการของผู้สูงอายุ ผู้ดูแลสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อไม่มีความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุ ไม่สามารถขอความช่วยเหลือจะทำให้ไม่มั่นใจที่จะดูแลผู้สูงอายุ ทำให้คนดูแลรู้สึกไม่สบายใจ การดูแลผู้สูงอายุมีความสำคัญเพื่อป้องกันการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ อีกทั้งผู้สูงอายุควรได้รับการดูแลตามหลักศาสนาและต้องปฏิบัติตามหลักหรือกิจกรรมทางศาสนาที่พึงปฏิบัติ โดยเฉพาะการละหมาด ซึ่งไม่สามารถยกเว้นได้แม้เจ็บป่วยโดยอนุโลมให้ทำได้ในท่านั่งหรือท่านอนบนเตียง แม้กระทั่งเคลื่อนไหวไม่ได้ก็ให้หลับตาสลิมตาทำเท่าที่ทำได้ ตราบใดที่สติยังมีอยู่ (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2556) สำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและมีวิถีการดำเนินชีวิตภายใต้หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม โดยพบว่าชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการยึดมั่นในหลักการศาสนาอยู่ในระดับมากเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งมุสลิมส่วนใหญ่จะใช้หลักการของศาสนาและใช้หลักปฏิบัติทางศาสนาอิสลามมาเชื่อมโยงในการดูแลตนเอง (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544)

อิสลามสอนให้ประชาชาติเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกันไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุจะมีความผูกพันทางครอบครัวหรือไม่ก็ตาม และกำหนดให้มุสลิมนั้นให้เกียรติแก่บิดามารดา ซึ่งเป็นสิ่งที่อิสลามได้บัญญัติไว้เป็นการแสดงถึงศีลธรรมอันดีงาม ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่วางตำแหน่งของบิดามารดาผู้สูงอายุไว้อย่างสูงส่ง คำสั่งให้กระทำความดีและอุทิศตนให้กับบิดามารดาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติ เนื่องจากความเสียสละ ความอดทน และความเมตตาของบิดามารดาที่มีต่อบุตรที่ทนนั่งสองได้เลี้ยงดูที่ไม่หวังสิ่งตอบแทน โดยพื้นฐานแล้วความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดาเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมกันทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คือความสัมพันธ์ที่ต้องดำเนินขณะที่ยังมีชีวิตจนถึงเสียชีวิต ความรักและความใส่ใจของบุตรที่มีต่อบิดามารดาเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่พิเศษ โดยที่สิ่งมีชีวิตที่นอกเหนือจากมนุษย์ไม่สามารถสัมผัสได้ นอกจากจะอยู่ในสภาพแวดล้อมของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดามีกฎเกณฑ์และแนวทางที่กำหนดโดยอัลลอฮ์ (ช.บ.) (Al-Fahham, M. 2006) การทำดีต่อบิดามารดาจะนำไปสู่การภักดีต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะของผู้ศรัทธาที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงโปรดปราน ดังโองการอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ทรงตรัสไว้ความว่า “และพระเจ้าของเจ้าบัญชาว่า พวกเจ้าอย่าเคารพสักผู้ใดนอกจากพระองค์เท่านั้นและจงทำดีต่อ

บิดามารดา เมื่อผู้ใดในทั้งสองหรือทั้งสองบรรลุนิติภาวะอยู่กับเจ้า ดังนั้นอย่ากล่าวแก่ทั้งสองว่า อุฟ ! และอย่าขู่เข็ญท่านทั้งสอง และจงพูดแก่ท่านทั้งสองด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยน (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2542)

จากโครงการอัลกุรอานข้างต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าอิสลามให้ความสำคัญและตระหนักถึงบุคคลที่ขึ้นชื่อว่าเป็นบิดามารดา และการให้เกียรติบิดามารดาด้วยชราเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง และอิสลามได้ห้ามถึงการทำร้ายน้ำใจ จิตใจของทั้งสอง ดังนั้น คนในครอบครัวควรตระหนักถึงการดูแลผู้สูงอายุและยึดหลักการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ท่านรอซูลุลลอฮ์ (ซ.ล.) ได้กล่าวไว้ในชะติษ ดังรายงานจาก अबดุลลอฮ์ บิน มัสعود (ร.ฎ.) ได้กล่าว ความว่า “ ฉันได้ถามท่านนบี (ซ.ล.) ว่าสิ่งใดเป็นการทำงานที่อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงโปรดปรานมากที่สุด ท่านตอบว่า “การละหมาดตรงเวลา (ช่วงเวลาเริ่มต้น)” เขาถามอีกว่า แล้วถัดจากสิ่งนั้นคือสิ่งใด? ท่านตอบว่า “การทำความดีต่อบิดามารดา” เขาถามอีกว่าถัดจากนั้นสิ่งใดอีกท่านตอบว่า “การต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์” (Al-Bukhari, A. 1989) จากตัวบทชะติษดังกล่าว ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการทำความดีต่อบิดามารดานั้น คืออิบาอะฮ์ที่อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงโปรดปรานมากกว่าการปฏิบัติตามคำสั่งเสียชีวิตเสียอีก และการทำความดีต่อบิดามารดาจะได้รับอภัยโทษ การปฏิบัติดีต่อบิดามารดาจะนำมาซึ่งความบะรอกัต (ความเจริญ) และริซกี (ปัจจัยยังชีพ) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งและมีผลตอบแทนมากมายสำหรับผู้ปฏิบัติดีต่อท่านทั้งสอง ทั้งนี้ อิสลามยังให้ความสำคัญต่อบิดามารดา เนื่องจากบิดามารดานั้นเป็นพื้นฐานของครอบครัว ซึ่งท่านทั้งสองเป็นผู้ที่แบกรับภาระและต่อสู้กับความยากลำบากในการเลี้ยงดูบุตรและหาความสุขให้แก่บุตร ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงได้ให้ตำแหน่งที่สำคัญแก่บิดามารดา และได้กำหนดสิทธิของท่านทั้งสองต่อบุตร และสั่งใช้ให้บุตรทุกคนปฏิบัติต่อบิดามารดาดด้วยความดี ด้วยความอ่อนน้อม และแสดงกิริยามารยาทที่ดีต่อท่านทั้งสอง (ยุनुส วารีย์ และ คอลิด วารีย์, ม.ป.ป.)

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมระบบเครือญาติ มีครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุได้รับความเคารพนับถือและมีบทบาทสูงในครอบครัว บทบาทที่สำคัญคือ การกล่อมเกลาบรื้ดฐานทางสังคมและคุณธรรมแก่บุตรหลาน คำสั่งสอนของผู้สูงอายุได้รับการเชื่อฟังและนำไปปฏิบัติตาม สำหรับในปัจจุบันสภาวะดังกล่าว ดูเหมือนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปไม่น้อย กล่าวคือ บทบาทและความสำคัญของผู้สูงอายุในครอบครัวมีแนวโน้มเริ่มลดลง คุณค่าของผู้สูงอายุต่อสมาชิกครอบครัว และความเชื่อในการเคารพ เครือญาติอาวุโสมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ลดลง คนในครอบครัวใช้เวลากับผู้สูงอายุน้อยลง เหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงสถานะทางสังคม คุณค่า และอำนาจภายในครอบครัวของผู้สูงอายุที่ลดลง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วย่อมสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของครอบครัวต่อผู้สูงอายุ เปลี่ยนแปลงจากผู้อาวุโสที่ทรงคุณค่ากลายเป็นคนแก่ที่เป็นภาระ อาจนำไปสู่การก่อเกิดของค่านิยมที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้สูงอายุในท้ายที่สุดก็ได้ กระบวนการลดทอนคุณค่าผู้สูงอายุของสมาชิกในครอบครัวกระทำโดยการลดสถานภาพและบทบาท (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2556) ดังนั้นปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงจากภาวะทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เยาวชนให้ความสำคัญความกตัญญูต่อบิดามารดาน้อยลง ลดบทบาทผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแล ต้องอาศัยสถานสงเคราะห์คนชรา สภาวะดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาต่อผู้สูงอายุอย่างมาก และนำไปสู่สถานการณ์ของการทอดทิ้งผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง (นาริรัตน์ จิตรมนตรี, วิไลวรรณ ทองเจริญ และสาวตรี ทยานศิลป์, 2552)

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนากล่าวว่า “ผู้ดูแลผู้สูงอายุขาดความรู้ในด้านการดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุไม่ได้รับความเอาใจใส่ และความอบอุ่นจากลูกหลานอย่างเพียงพอ บางครั้งผู้ดูแลทำร้ายร่างกาย ใช้คำพูด

ที่ทำร้ายจิตใจผู้สูงอายุ ขาดการดูแลอย่างถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลาม เช่น การให้ผู้สูงอายุรำลึกถึงอัลลอฮ์ (ช.บ.) ตลอดเวลา รักษาละหมาด และบทบัญญัติต่างๆ ที่อิสลามได้กำหนดไว้” (สาเฮาะ บอเกาะ, สัมภาษณ์) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุมีความสำคัญจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิม ในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา เพื่อทราบสภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุ และหาแนวทางการดูแลผู้สูงอายุได้ถูกต้องตามหลักอิสลามนำไปสู่การใช้ชีวิตที่ดีขึ้น และนำผลการศึกษามาใช้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่จะนำข้อมูลในการวางแผนแนวทางการดูแล หรือวิธีการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

ระเบียบวิธีวิจัย

รายละเอียดวิธีการดำเนินงานวิจัยมีดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือครอบครัวมุสลิมที่มีผู้สูงอายุในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนไม่เพิ่มร้อยละ 5 โดยใช้หลักการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ 19 คน ตามจำนวนทั้งสิ้น 20 คน โดยกำหนดเงื่อนไขต้องเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ

2. เครื่องมือวิจัย

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1 ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) และทัศนะนักวิชาการต่างๆ หนังสือตำรา งานวิจัยบทความวิชาการรวมทั้งเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุในอิสลาม ตลอดจนแหล่งข้อมูลสื่ออินเทอร์เน็ตที่เขียนโดยผู้รู้ นักปราชญ์ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุ

2.2 นำแบบสอบถามไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านอิสลามศึกษา เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและสอดคล้องของข้อคำถาม โดยมีเกณฑ์ของค่าดัชนี IOC ที่ยอมรับได้มีค่ามากกว่า 0.5 จึงถือว่าข้อคำถามดังกล่าวมีความสอดคล้องและเหมาะสมที่จะใช้วัดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ถ้าหากมีค่าดัชนี IOC ที่มีค่าต่ำกว่า 0.5 ผู้วิจัยทำการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.3 นำแบบสอบถามที่มีการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญไปทดลองใช้กับผู้ดูแลผู้สูงอายุมุสลิมในหมู่บ้านโคกเคียน หมู่ที่ 13 ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส จำนวน 15 ชุด และนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อถือได้ (Reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach) ซึ่งต้องมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.60 ดังนั้นจึงสามารถยอมรับแบบสอบถามดังกล่าว ผลการหาค่าดังกล่าวพบว่า สภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมความเที่ยงเท่ากับ 0.76

2.4 ลงพื้นที่ดำเนินการวิจัยโดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพและปรับปรุงแก้ไขอย่างสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 19 ตัวอย่าง โดยแบบสอบถามไปแจก 19 ชุด ได้รับกลับมา 19 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอนการดำเนินการคือ ส่งแบบสอบถามให้ผู้ดูแลผู้สูงอายุ เป็นเป้าหมายวิจัย โดยการส่งด้วยตนเอง และเก็บแบบสอบถามกลับเมื่อครบกำหนด 7 วัน หลังจากนั้นทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะแจกแจงความถี่ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การแปลผลค่าดังกล่าวใช้เกณฑ์ลิเคิร์ต (Likert) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2555) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เกณฑ์การประเมินคะแนน

คะแนนความคิดเห็น	คะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
5	คะแนนเฉลี่ย 4.51-5.00	มากที่สุด
4	คะแนนเฉลี่ย 3.51-4.50	มาก
3	คะแนนเฉลี่ย 2.51-3.50	ปานกลาง
2	คะแนนเฉลี่ย 1.51-2.50	น้อย
1	คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.50	น้อยที่สุด

ผลการวิจัย

ข้อมูลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ปรากฏดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตาม อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 31-40 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8 กับอายุช่วง 41-50 ปี จำนวน 7 คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมา ช่วงอายุ 21-30 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15.8 รองลงมาคือ ช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 10.5 จำแนกตามเพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มากที่สุดคือ จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 78.9 และเพศชาย จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 21.1 จำแนกตามความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นบุตรมากที่สุด จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 68.4

รองลงมาคือ หลาน จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 21.0 รองลงมาคือ พี่น้อง จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5.3 และอื่นๆ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5.3 จำแนกตามระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาคือ ระดับประถมศึกษาจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 26.3 รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 21.1 และระดับปริญญาตรี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15.8 ตามลำดับ จำแนกตามระดับการศึกษาด้านศาสนา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาด้านศาสนา อยู่ในระดับมุตตะวัตคิด มากที่สุด จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาคือ ระดับชาวนาวีรีย จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 31.6 รองลงมาคือ ระดับอิตาดิอียี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 21.1 และระดับปริญญาตรี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 10.5 จำแนกตามอาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปมากที่สุดคือ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาคือ แม่บ้าน จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 21.0 รองลงมาคือ อาชีพเกษตรกรและครูจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15.8 เท่ากัน รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย และอื่นๆ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5.3 เท่ากัน จำแนกตามรายได้ของครอบครัว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ของครอบครัวมากที่สุดคือ ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 63.2 รองลงมาคือ มีรายได้ 8,000 -10,000 บาท/เดือน จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 26.3 และรายได้มากกว่า 10,000 บาท/เดือน น้อยที่สุด จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 10.5 และจำแนกตามระยะเวลาในการดูแล กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการดูแลมากที่สุดคือ 5 ปีขึ้นไป จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 63.2 รองลงมา คือ 2-3 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 21.1 และ 4-5 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15.8

2. ข้อมูลการตอบแบบสอบถามความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติ

อิสลาม

ตารางที่ 2 ตารางค่าความถี่ และค่าร้อยละ แบบสอบถามความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ตอบ ใช่		ตอบไม่ใช่	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
1	การทำดีต่อบิดามารดา คือหนึ่งในอามัล (การงาน) ที่อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงโปรดปรานมากที่สุด	19	100.0	-	-
2	การทำดีต่อบิดามารดาจะได้รับการอภัยโทษและลบล้างบาปจากอัลลอฮ์ (ซ.บ.)	19	100.0	-	-
3	มุสลิมต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อสูงอายุ	19	100.0	-	-
4	การดูแลบิดามารดาถือเป็นหน้าที่ของบุตรตามหลักอิสลาม	19	100.0	-	-
5	ต้องให้ความสำคัญและอุทิศตนแก่มารดามากกว่าบิดา	13	68.4	6	31.6
6	บุตรอย่าดูหมิ่นบิดามารดาเมื่อท่านแก่ชรา	19	100.0	-	-
7	บุตรต้องหมั่นขออูอาให้ท่านทั้งสองอยู่เสมอ	19	100.0	-	-

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ตอบ ใช่		ตอบ ไม่ใช่	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
8	บุตรห้ามเนรคุณหรือทำร้ายท่านทั้งสอง แม้จะด้วยคำพูดที่เล็กน้อยก็ตาม	19	100.0	-	-
9	บุตรต้องพูดจานุ่มนวล ถ่อมตนต่อท่านทั้งสอง	19	100.0	-	-
10	การกตัญญูต่อบิดามารดาจะได้รับการตอบแทนเป็นความกตัญญูจากบุตรของตน	17	89.5	2	10.5
11	การทำดีต่อบิดามารดายิ่งใหญ่กว่าการต่อสูสละชีวิตเสียอีก	19	100.0	-	-
12	การปฏิบัติดูแลผู้สูงอายุอยู่ภายใต้หลักคำสอนของอิสลาม	19	100.0	-	-
13	บุตรต้องดูแลบิดามารดาด้วยความรักและความใส่ใจให้มากที่สุด	19	100.0	-	-
รวม		96.8		3.2	

จากตารางที่ 2 ผลวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 96.8 อยู่ในระดับความคิดเห็นมากที่สุด จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

3. สภาพปัญหาการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

ตารางที่ 3 ตารางค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

ข้อที่	รายละเอียด	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ด้านสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ				
1.	ร่างกายผู้สูงอายุเสื่อมถอยลงเกิดการเจ็บป่วยง่าย	3.73	1.19	มาก
2.	ผู้สูงอายุไม่ได้รับการรักษาอย่างถูกต้อง	3.05	1.31	ปานกลาง
3.	ผู้สูงอายุไม่ได้รับความเอาใจใส่ และความอบอุ่นจากคนในครอบครัว	2.94	1.35	ปานกลาง
4.	ไม่มีรายได้เลี้ยงตนเอง	3.05	1.22	ปานกลาง
5.	ขาดการใส่ใจในเรื่องการกิน	3.05	1.39	ปานกลาง
6.	ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวและโรคแทรกซ้อน	3.73	1.36	มาก
7.	ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านการมองเห็น การได้ยิน	4.05	0.91	มาก
8.	อารมณ์ของผู้สูงอายุแปรปรวน ชื่นน้อยใจ	3.63	1.06	มาก
9.	ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านการเคลื่อนไหว หรือเคลื่อนที่	3.57	0.90	มาก
10.	สภาพแวดล้อมไม่อำนวย เช่น ไม่มีเตียงนอน ห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุ	3.05	1.31	ปานกลาง

ข้อที่	รายละเอียด	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ด้านปัญหาของผู้ดูแล				
11.	ท่านมีเกิดความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ	2.36	1.38	น้อย
12.	ท่านมีปัญหาภาวะสุขภาพและต้องการการพึ่งพิงด้านสุขภาพ	3.26	1.03	ปานกลาง
13.	ท่านไม่มีเวลาอยู่กับผู้สูงอายุตลอดเวลา	2.52	1.12	ปานกลาง
14.	ท่านไม่สามารถประกอบอาชีพทำให้ขาดรายได้	2.57	0.90	ปานกลาง
15.	ท่านพักผ่อนไม่เพียงพอ เนื่องจากการดูแลผู้สูงอายุ	2.63	0.95	ปานกลาง
16.	ท่านรู้สึกเหนื่อยล้า หหมดกำลังใจในการดูแลผู้ป่วย	4.50	0.62	มาก
17.	ท่านมีภาวะซึมเศร้า และอารมณ์เครียด	4.25	0.72	มาก
18.	ท่านทำร้ายร่างกายผู้สูงอายุ เช่น หก เขย่าตัว ผลักให้ล้ม	2.20	1.02	น้อย
19.	ท่านทำร้ายจิตใจผู้สูงอายุโดยการตำหนิ รำคาญ ใช้คำพูด ประชดประชัน ด่าทอ	2.68	0.80	ปานกลาง
20.	ท่านมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น รายได้ลดลง จนทำให้เกิดหนี้สิน	3.56	0.78	มาก
ภาพรวม		3.21	1.06	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 ผลวิจัยพบว่า สภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิม ในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา มีระดับความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) = 3.21 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 1.06 เมื่อพิจารณารายประเด็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ สามอันดับแรก คือ ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านการมองเห็น การได้ยิน อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) = 4.05 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.91 รองลงมาคือ ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวและโรคแทรกซ้อนและร่างกายผู้สูงอายุเสื่อมถอยลงเกิดการเจ็บป่วยง่าย อยู่ในระดับความคิดเห็นมากเท่ากัน คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) = 3.73 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 1.36 และ 1.19 รองลงมาอารมณ์ของผู้สูงอายุแปรปรวน ซึมเศร้า อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) = 3.63 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 1.06 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาด้านปัญหาของผู้ดูแลพบว่า กลุ่มตัวอย่างประสบปัญหา รู้สึกเหนื่อยล้า หหมดกำลังใจในการดูแลผู้สูงอายุ คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) = 4.50 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.62 รองลงมาคือ ผู้ดูแลมีภาวะซึมเศร้า และอารมณ์เครียด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) = 4.25 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.72 และผู้ดูแลมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น รายได้ลดลง จนทำให้เกิดหนี้สิน คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) = 3.56 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.78 ตามลำดับ

4. แบบสัมภาษณ์ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางและข้อเสนอแนะในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิม

จากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางและข้อเสนอแนะในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ผู้วิจัยได้ทำการสรุปดังต่อไปนี้

คำถามที่ 1 ท่านมีแนวทางหรือวิธีการอย่างไรในการดูแลผู้สูงอายุ

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นมีแนวทางหรือวิธีการในการดูแลผู้สูงอายุตามหลักการอิสลาม ใช้หลักศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุนั้นรำลึกต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) ตลอดเวลา ผู้ดูแลต้องคอยใส่ใจ คอยปลอบใจผู้สูงอายุ ให้เกียรติและให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุหรือบุพการีผู้มีพระคุณนั้น เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ดูแลด้วยจิตวิญญาณและความรู้สึกที่มาจากหัวใจของบุตรหลานนั้นคือสิ่งสำคัญ

คำถามที่ 2 ท่านปฏิบัติอย่างไรในการดูแลผู้สูงอายุ

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าปฏิบัติดูแลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด ให้ความอ่อนโยน ทั้งคำพูดและการกระทำคนดูแลต้องมีความอดทนสูง ต้องใจเย็นอยู่เสมอ เพราะผู้สูงอายุมีนิสัยเหมือนเด็ก ใช้ความรู้สึกที่อ่อนนุ่มถ่อมตน ไม่ขึ้นเสียง แสดงสีหน้ายิ้มแย้ม ไม่แข็งกระด้าง ใช้เหตุและผลในการดูแล แสดงความเห็นอกเห็นใจในทุกเรื่อง ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรค ภาวะแทรกซ้อน การรักษา หมั่นดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง ให้ห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บ

คำถามที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ คือ ให้ผู้ดูแลตระหนักในการดูแลผู้สูงอายุ ใส่ใจ และเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ของผู้สูงอายุ สร้างกำลังใจให้ผู้สูงอายุให้มากที่สุด ใช้เวลาให้มากๆ กับผู้สูงอายุ หลีกเลี่ยงคำพูดที่ก่อให้เกิดความรู้สึกน้อยใจ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำความดีในแต่ละวันให้มากที่สุด จงทำดีกับผู้สูงอายุอยู่เสมอ

จากการที่ได้สัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ ผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่จะดูแลผู้สูงอายุนั้น จะต้องมีความรู้หรือวิธีการในการดูแลผู้สูงอายุตามหลักการอิสลามคือ ใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นแนวทางในการดูแล โดยให้ผู้สูงอายुरำลึกถึงอัลลอฮ์ (ช.บ.) อยู่ตลอดเวลา และการดูแลผู้สูงอายุนั้น ผู้ดูแลจะต้องคอยเอาใจใส่ คอยปลอบใจ อยู่สม่ำเสมอ อย่าปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวตามลำพัง เพื่อไม่ให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกว่าตนไม่มีใครรัก ไม่มีใครอยากดูแลท่าน ซึ่งการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ดูแลจะต้องรู้จักการเข้าหา รู้วิธีแนบเนียนให้ท่านรู้สึกว่าคุณไม่ได้ขาดสิ่งใดไป และที่สำคัญคำพูดของผู้ดูแลที่ใช้พูดกับผู้สูงอายุ จะต้องใช้คำพูดที่อ่อนโยน ต้องระมัดระวังในการพูดให้มาก เพื่อห่างไกลจากความรู้สึกน้อยใจของผู้สูงอายุ เป็นเพราะผู้สูงอายุจะมีนิสัยเหมือนเด็กขึ้นน้อยใจ โดยที่ไม่ทำให้ผู้ถูกดูแลรู้สึกว่าตนเป็นภาระ จึงต้องให้ความสำคัญในส่วนนี้ และผู้ดูแลต้องให้ความตระหนักกับผู้สูงอายุให้มาก เพราะการดูแลคือสิ่งที่ผู้สูงอายุทุกคนต้องการ และอยากให้มีคนคอยอยู่ข้างกาย คอยเป็นกำลังใจ ใส่ใจท่านอยู่ตลอดเวลา ทั้งหมดนี้ คือสิ่งที่ทุกคนต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก และการรักษาจิตใจของผู้สูงอายุให้มีความสุขคือสิ่งที่ผู้ดูแลทุกคนควรกระทำอย่างยิ่ง

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่องสภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลาในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษาผลวิจัยพบว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 96.8 อยู่ในระดับความคิดเห็นมากที่สุด อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายๆ ด้าน เช่น อายุ ความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ ระดับการศึกษาด้านศาสนาและสามัญ ระยะเวลาในการดูแล และอื่นๆ ซึ่งมีผลให้กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่ดูแลผู้สูงอายุตามแนวทางอิสลาม โดยมีพื้นฐานของการดูแลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามตามที่ได้บัญญัติไว้ ดังโองการอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงตรัสไว้มีความว่า “และจงเคารพสักการะอัลลอฮ์ (ช.บ.) เกิด และอย่าให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นภาคีกับพระองค์ และจงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิดและเด็กกำพร้าและผู้ขัดสนและเพื่อนบ้านใกล้เคียงและเพื่อนที่ห่างไกล และเพื่อนเคียงข้าง และผู้เดินทาง และผู้ที่มือขวาของพวกเจ้าครอบครอง แท้จริงอัลลอฮ์ (ช.บ.) ไม่ทรงชอบผู้ยโสผู้โอ้อวด จะเห็นได้ว่าอิสลามให้ความสำคัญและตระหนักถึงบุคคลที่ขึ้นชื่อว่าเป็นบิดามารดา และการให้เกียรติบิดามารดา สูงอายุเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในอิสลาม และทว่าอิสลามได้ห้ามถึงการทำร้ายน้ำใจ จิตใจของทั้งสอง อิสลามเน้นย้ำในการกระทำดีต่อบิดามารดา และแสดงการขอบคุณต่อท่านทั้งสอง จงขอพรดูอาให้แก่ทั้งสองอยู่ ดังนั้น ไม่สมควรอย่างยิ่งต่อลูกที่จะเนรคุณต่อบิดามารดาจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ทุกคนต้องปฏิบัติตามคำสั่งของทั้งสองโดยการทำความดีต่อบิดามารดาจนในครอบครัว ควรตระหนักถึงการดูแลผู้สูงอายุ แล้วยึดหลักการดูแลผู้สูงอายุตามบทบัญญัติอัลกุรอาน และสุนนะฮ์ ดังรายงานจากษะดีษที่ อับดุลลอฮ์ บิน มัสอูด (ร.ฎ.) ได้กล่าวความว่า “ฉันได้ถามท่านนบี (ช.ล.) ว่าสิ่งใดเป็นการทำงานที่อัลลอฮ์ทรงโปรดปรานมากที่สุดท่านตอบว่า “การละหมาดตรงเวลา (ช่วงเวลาเริ่มต้น)” เขาถามอีกว่า แล้วถัดจากสิ่งนั้นคือสิ่งใด? ท่านตอบว่า “การทำความดีต่อบิดามารดา” เขาถามอีกว่าถัดจากนั้นสิ่งใดอีกท่านตอบว่า “การต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ (ช.บ.) (Al-Bukhari, A. 1989) จากตัวบทชะดีษข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าการทำความดีต่อบิดามารดานั้นคือ อิบาดะฮ์ที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงโปรดปรานมาก และการทำความดีต่อบิดามารดาจะต้องบริสุทธิ์ใจ ตั้งใจ มุ่งมั่นว่าที่ปรนนิบัติพ่อแม่ นั้น ไม่ใช่เพื่ออื่นใด แต่เพื่อปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์ (ช.บ.) เพื่อแสวงหาผลบุญอัลลอฮ์ (ช.บ.) การปฏิบัติดีต่อบิดามารดาจะนำมาซึ่งบะรอกัต (ความเจริญ) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งที่บุตรควรปฏิบัติ และมีผลตอบแทนมากมายสำหรับผู้ปฏิบัติดีต่อท่านทั้งสอง

2. การศึกษาสภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ผลวิจัยพบว่า สภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิม โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 3.21 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.06 ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของลูกมาน เจกะ (ลูกมาน เจกะ, 2561) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในสถาบันศึกษาปอเนาะจังหวัดนราธิวาส พบว่า สภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในสถาบันศึกษาปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านร่างกายมีปัญหากล้ามเนื้อและใส่ใจเรื่องสุขภาพ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมีปัญหาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว ด้านความเป็นอยู่มีปัญหาด้านการประกอบอาชีพ คุณค่าแห่งตนมีปัญหาด้านความสุขกายสบายใจ การศึกษาวิจัยดังกล่าวยังสอดคล้องกับสรวงสุดา เจริญวงศ์และคณะ (2561) ศึกษาเรื่องสถานการณ์การดูแลและความต้องการการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในชุมชนมุสลิมเขตชนบท

ภาคใต้ของไทย ผลการวิจัยพบว่า วิธีการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงอยู่ภายใต้วิถีอิสลามและศักยภาพชุมชน ในการพัฒนาการดูแลระยะยาว ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนระดับบุคคล โดยคนในชุมชนยึดมั่นในคำสอน ของศาสนาอิสลามและมีจิตสาธารณะ ส่วนความต้องการการดูแลของผู้สูงอายุ ได้แก่ เพื่อบรรเทาความเหงา การสนับสนุนข้อมูลการดูแล อุปกรณ์เครื่องช่วยเหลือ และต้องการความช่วยเหลือดูแล นอกจากนี้การศึกษาวิจัย ดังกล่าวยังสอดคล้องกับวิยะดา รัตนสุวรรณ (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง จริยธรรมในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง มุมมองที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลคือ ผู้ดูแลหลักในครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่ มีความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในฐานะลูกหลาน โดยรับผิดชอบในการช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุทางด้านร่างกายจิตใจ อย่างไรก็ดีตามการศึกษาครั้งนี้ แตกต่างจากการศึกษาของศักรินทร์ ชนประชา (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การ พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมุสลิม กรณีศึกษาชุมชนรูสมิแล ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจ ในคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมุสลิมในชุมชนรูสมิแล ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตของตนเองในโดยรวม ทุกด้านและรายด้านอยู่ในระดับมาก และแตกต่างจากการศึกษาของจุติพร สิวินนา และคณะ (2558) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การตระหนักและเห็นคุณค่าผู้สูงอายุของวัยรุ่นไทยพุทธและไทยมุสลิม ผลการวิจัยพบว่าวัยรุ่นส่วนใหญ่มีการ ตระหนักและเห็นคุณค่าผู้สูงอายุในระดับมาก โดยพบปัจจัยที่ส่งผลต่อการตระหนักและเห็นคุณค่าผู้สูงอายุของ วัยรุ่นไทยพุทธอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุ การมีเวลาให้แกกัน ในครอบครัว การอยู่ร่วมครัวเรือน เดียวกันกับบิดาและมารดา การเห็นว่าหลักคำสอนทางศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตระดับการปฏิบัติตาม คำสอนทางศาสนา ในส่วนของปัจจัยที่ส่งผลต่อการตระหนักและเห็นคุณค่าผู้สูงอายุของวัยรุ่นไทยมุสลิมอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุ การเห็นว่าหลักคำสอนทางศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ดังนั้นการใช้หลัก คำสอนทางศาสนาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิต ดังโองการอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ทรงตรัสไว้ ความว่า “และพระเจ้าของเจ้าบัญชาว่า พวกเจ้าอย่าเคารพสักผู้ใดนอกจากพระองค์เท่านั้นและจงทำดีต่อบิดามารดา เมื่อ ผู้ใดในทั้งสองหรือทั้งสองบรรลุล่วงอายุอยู่กับเจ้า ดังนั้นอย่ากล่าวแก่ทั้งสองว่า อุฟ ! และอย่าขู่เข็ญท่านทั้งสอง และจงพูดแก่ท่านทั้งสองด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยน

3. จากการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยได้แบ่งออกในแต่ละด้าน ดังนี้

3.1 ด้านแนวทางหรือวิธีการในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ส่วนใหญ่จะมีแนวทางหรือวิธีการในการดูแลผู้สูงอายุตามหลักการอิสลาม ใช้หลักศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ ให้ ผู้สูงอายุนั้นรำลึกต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) ตลอดเวลา ผู้ดูแลต้องคอยใส่ใจ ต้องคอยปลอบใจผู้สูงอายุ การให้เกียรติและ ให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุหรือบุพการีผู้มีพระคุณนั้นเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ การดูแลด้วยจิตวิญญาณ และความรู้สึกที่มา จากหัวใจของบุตรหลานนั้น คือสิ่งสำคัญ

3.2 ด้านการปฏิบัติในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ส่วนใหญ่ จะปฏิบัติดูแลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด การดูแลผู้สูงอายุต้องใช้ความอ่อนโยน ทั้งคำพูดและการกระทำ ผู้ดูแล

ต้องมีความอดทนสูงและตั้งใจเฝ้าอยู่เสมอ เพราะผู้สูงอายุมีนิสัยเหมือนเด็ก ฉะนั้นต้องใช้ความรู้สึกที่อ่อนนุ่ม ถ่อมตน ไม่ขึ้นเสียง แสดงสีหน้ายิ้มแย้ม ไม่แข็งกระด้าง ใช้เหตุและผลในการดูแล แสดงความเห็นอกเห็นใจในทุก เรื่องแก่ผู้สูงอายุ ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรค ภาวะแทรกซ้อน การรักษา หมั่นดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง ให้ห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บ

3.3 ด้านข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ ให้ข้อเสนอแนะ โดยให้ผู้ดูแลตระหนักในการดูแลผู้สูงอายุ มีการใส่ใจ และเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ของผู้สูงอายุ สร้างกำลังใจให้ผู้สูงอายุให้มากที่สุด ใช้เวลาอยู่กับผู้สูงอายุให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงคำพูดที่ก่อให้เกิดความรู้สึก น้อยใจ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำความดีในแต่ ละวันให้มากที่สุด และหมั่นทำดีกับผู้สูงอายุอยู่เสมอ

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องสภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ปรากฏผลการวิจัยโดยสรุปคือ กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 19 คน ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 31-40 ปี เป็นเพศหญิง มีความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุเป็นบุตร จบการศึกษาด้านสามัญ ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านอิสลามศึกษาระดับชั้นมุตตะวัตศิต ประกอบรับจ้างทั่วไป และมีรายได้ ของครอบครัว ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน และใช้ระยะเวลาในการดูแลผู้สูงอายุ 5 ปีขึ้นไป สำหรับสภาพปัญหา ในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมุสลิมในเขตตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา สะท้อนถึงปัญหา ที่ควรดำเนินการแก้ไขปรับปรุงอย่างเร่งด่วน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว มุสลิมดังกล่าว โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง จึงจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อพัฒนา กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวให้มีความรู้ ความเข้าใจในการในการดูแลผู้สูงอายุ เช่น บุตรหลานควรมีทักษะในการดูแล ผู้สูงอายุ มีความรับผิดชอบในการดูแลบิดามารดา โดยเฉพาะบิดามารดาที่แก่ชรา บุตรต้องมีความพยายาม ความ มุ่งมั่น และความอดทนในการดูแลท่านทั้งสอง เนื่องจากผู้ที่เข้าสู่วัยชราต้องการการช่วยเหลือ และการดูแลจาก บุตรและคนในครอบครัว เครือญาติมีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุมากที่สุด แม้ว่าจะปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ด้วยความรัก ความหวังดีและเต็มใจ แต่ก็มีอุปสรรคต่อการดูแลผู้สูงอายุก็คือ ขาดแคลนผู้ดูแล ความยากจน ขาด ความรู้ และขาดคุณภาพในการดูแล ปัญหาการดูแลผู้สูงอายุอย่างไม่เหมาะสม เป็นการกระทำหรือการละเว้น กระทำที่ส่งผลให้เกิดอันตรายหรือความเสี่ยงต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ มีทั้งที่เกิดจากการจงใจหรือไม่จงใจ ส่วนใหญ่เกิดจากสมาชิกในครอบครัวที่เป็นคนใกล้ชิดของผู้สูงอายุ ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างบุตรกับบิดามารดา ผู้สูงอายุหนึ่งในความรับผิดชอบเป็นที่ตกเป็นภาระของครอบครัว ความรักระหว่างบิดามารดาต่อบุตร มีความสำคัญทางสังคม เพราะมีการประกันความยั่งยืนและสวัสดิการของสังคม ธรรมชาติของมนุษย์นั้นจะต้อง เคารพต่อบิดามารดา หากไม่มีการบัพญญัติไว้ บุตรอาจกระทำต่อบิดามารดาเสมือนคนแปลกหน้า ความรู้สึกและ ความผูกพันจะสูญหาย หากรากฐานของชีวิตทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป บัพญญัติให้ทำดีและมีความเมตตาต่อบิดา มารดา เป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมในความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดาผู้สูงอายุ มีกฎเกณฑ์และแนวทางที่

กล่าวไว้ในอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) กล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงสิทธิ และหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบิดามารดา สำหรับ ปัญหาของผู้สูงอายุสรุปได้ว่า ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบในผู้สูงอายุ โดยมีสาเหตุมาจากความเสื่อมถอยลง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พบว่ามีปัญหาทางสุขภาพกาย และสุขภาพจิต เพราะการมีความเสื่อมทางด้านร่างกายจะส่งผลถึงจิตใจ การศึกษา ผู้สูงอายุไทยมีอัตราการรู้หนังสือต่ำกว่าประชากรกลุ่มอื่นมาก ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไป มองค่าผู้สูงอายุต่ำลง มองผู้สูงอายุว่าเป็นผู้หมดความสามารถ ทำให้ บุตรหลานมีเจตคติต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้ดูแลควรให้ความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวทางอิสลามให้มากขึ้น เพื่อสามารถดูแลได้อย่าง สอดคล้องกับวิถีทางแห่งหลักบัญญัติอิสลาม
2. ผู้ดูแลควรใส่ใจและใช้เวลาในการดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี
3. ผู้ดูแลควรศึกษาวิธีการดูแลและการเข้าหาผู้สูงอายุ เพื่อการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงบวกให้แก่ผู้ดูแล และผู้ถูกดูแล
4. จัดสัมมนาเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุตามหลักอิสลาม นำข้อมูลสร้างนวัตกรรม เช่น ทำคู่มือการ ปฏิบัติดูแลผู้สูงอายุตามบัญญัติอิสลาม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการวิจัยเปรียบเทียบสภาพปัญหาของผู้สูงอายุระหว่างชุมชนยี่มามุกกับชุมชนอื่นๆ
2. ควรทำวิจัยเรื่องนี้ในกลุ่มประชากรที่แตกต่างออกไป เช่น ครอบครัวผู้ดูแลในต่างจังหวัด

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ ธรรมอภิพล และคณะ. (2555). บทความวิจัยรูปแบบการจัดการดูแลระยะยาวกลุ่มผู้สูงอายุติดเตียง โดยชุมชน. วารสารวิทยาลัยราชสุดาเพื่อการพัฒนา, 8(11): 20-42.
- จิตติพร สิวินนา และคณะ. (2558). การตระหนักและเห็นคุณค่าผู้สูงอายุของวัยรุ่นไทยพุทธและไทยมุสลิม. วารสาร บัณฑิตศึกษา, 12(5): 191-202.
- ชานินทร์ คิลปิจารุ. (2555). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : บิสิเนสอาร์แอนด์ดี.
- นาริรัตน์ จิตรมนตรี วิไลวรรณ ทองเจริญ และสาวิตรี ทยานคิลป์. (2552). ตัวแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ดีของ ครอบครัวและชุมชนเขตเมืองและกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พิชาย รัตนดิกล ญ เกื้อต. (2556). จากปัญหาสู่นโยบาย : ศึกษากรณีผู้สูงอายุในจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 31(3): 10-11.
- ยุнос วารีย์ และคอลิด วารีย์. (ม.ป.ป.). ความมั่งคั่งแห่งอิสลาม. แหล่งที่มา : <http://www.daasee.com/general/mahasin/index.php?page=0>. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2563
- ลูกมาน เจงกา. (2561). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในสถาบันศึกษาปอเนาะจังหวัดนราธิวาส. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- วิยะดา รัตนสุวรรณ. (2561). จริยธรรมในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง: มุมมองที่แตกต่าง. *วารสารการพยาบาล การสาธารณสุขและการศึกษา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา*, 19(3): 15-14.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). *สวัสดิการผู้สูงอายุ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักรินทร์ ชนประชา. (2562). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมุสลิม กรณีศึกษาชุมชนรูสะมิแล. *วารสารสถาบันวิจัยนวัตกรรมการศึกษาและการเรียนการสอนที่เป็นเลิศ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 12(5): 1006-1007.
- คันสนีย์ จันทรอานุกาพ และจำนงค์ แรกพินิจ. (2561). การยังคุณค่าประโยชน์ของผู้สูงอายุในพื้นที่เกาะบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย. *วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 13(3): 1-16.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. (2542). *คัมภีร์อัลกุรอาน ฉบับแปลภาษาไทย*. อัลมะดีนะห์-ซาอุดี อาราเบีย : ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- สรวงสุดา เจริญวงศ์ และคณะ. (2561). แนวทางการจัดการดูแลและขยายสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในชุมชนมุสลิมภาคใต้. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์*, 10(3): 1-11.
- Al-Bukhari, A. (1989). *Al-Adabul Mufrad*. Damsyik: Darul Basyair Islamiyah.
- Al-Fahham, M., (2006). *Berbakti Kepada Kedua Orang Tua*. Bandung: Irsyad Baitulsalam.

อ้างอิงการสัมภาษณ์

- สาเฮาะ บอเกาะ. ผู้นำศาสนา. สัมภาษณ์โดย อับนาน จารง. ณ หมู่บ้านยี่มามุ ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา. 15 สิงหาคม 2563.